

Antonio Skurati

M

ČOVEK PROVIĐENJA

Prevela s italijanskog
Gordana Breberina

Laguna

Naslov originala

Antonio Scurati

M. L'UOMO DELLA PROVVIDENZA

Copyright © 2018 Giunti Editore S.p.A./Bompiani
Published by arrangement with The Italian Literary Agency.

Copyright © 2020 Antonio Scurati
Translation copyright © ovog izdanja 2023, LAGUNA

Questo libro è stato tradotto grazie ad un contributo alla traduzione assegnato dal Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale italiano.

Ova knjiga je prevedena zahvaljujući doprinosu za prevod italijanskog Ministarstva za spoljne poslove i međunarodnu saradnju.

Izdavač izjavljuje da je učinio sve što je u njegovoj moći kako bi otkrio ko su vlasnici prava na sliku na strani 490 i potvrđuje spremnost da ista reguliše.

OD ISTOG AUTORA

M. SIN VEKA

Naslov originala

Antonio Scurati

M. L'UOMO DELLA PROVVIDENZA

Copyright © 2018 Giunti Editore S.p.A./Bompiani
Published by arrangement with The Italian Literary Agency.

Copyright © 2020 Antonio Scurati
Translation copyright © ovog izdanja 2023, LAGUNA

Questo libro è stato tradotto grazie ad un contributo alla traduzione assegnato dal Ministero degli Affari Esteri e della Cooperazione Internazionale italiano.

Ova knjiga je prevedena zahvaljujući doprinosu za prevod italijanskog Ministarstva za spoljne poslove i međunarodnu saradnju.

Izdavač izjavljuje da je učinio sve što je u njegovoj moći kako bi otkrio ko su vlasnici prava na sliku na strani 490 i potvrđuje spremnost da ista reguliše.

M

ČOVEK PROVIĐENJA

SADRŽAJ

1925..	11
1926..	93
1927..	215
1928..	301
1929..	389
ZATAMNJENJE	451
1930..	453
1931..	507
1932..	541
<i>Glavni likovi</i>	573
<i>O autoru.</i>	589

Autor skreće pažnju čitaocima da je, kada je reč o dokumentima kucanim na pisačkoj mašini, telegramima i pismima objavljenim u romanu, odlučio da se drži originala čak i u slučaju kad oni sadrže štamparske ili prave-pravcate jezičke ili pravopisne greške: radi se o detaljima koji nam sami po sebi mnogo govore o osobi koja je pisala ili prepisivala ta dokumenta.

Ističe takođe da je u oktobru 1927. uvedena obaveza da se pored datuma naše ere dodaje i godina fašističke ere napisana rimskim brojevima. Kao početni datum fašističke ere usvojen je datum marša na Rim, 28. oktobar 1922, tako da postoji odstupanje od nešto više od dva meseca u odnosu na gregorijanski kalendar.

Najzad, iako je težio da napiše „dokumentarni roman“ – koji karakteriše napor da se bude potpuno veran izvorima – autor je, rukovodeći se potrebama priče, u vrlo ograničenom broju slučajeva dozvolio sebi minimalna vremenska pomeranja, kao i poneku sitnu izmišljotinu, pod uslovom da oni nimalo ne menjaju suštinu epohe i ljudi koji su bili njeni protagonisti. U koliko slučajeva? Recimo da se mogu izbrojati na prste jedne ruke.

S druge strane, vreme, koje je u ovom našem dobu – nemojmo to nikada zaboraviti – jedno od naših najvrednijih dobara, humanizuje se samo ako uđe u priču. Verodostojnu, ali ipak priču.

1925.

Benito Mussolini
Rim, 15. februar 1925.

Zadah je težak, bol u trbuhu tišti, povraćka je zelenkasta, prošarana krvlju. Njegovom krvlju.

Listovi umrljani mastilom plivaju u smrdljivoj bari. Ne može da čita novine. Njegovo čuveno telo, naduveno od prekomernog lučenja kiseline i gasova, guta vazduh i traži kiseonik zabacujući unazad glavu na naslonu za ruke na divanu. Svuda oko njega soba se, međutim, vrti u žigi otvorenih rana na razjedenoj sluzokoži.

Ruku na srce, ta spavaća soba, ložnica u kojoj šef vlade prima na smenu mnogobrojne ljubavnice, nije naročito prijatno mesto čak i kada ne zaudara na krvavu povraćku. Zidovi obloženi crveno-crnim somotom; u uglu klecalo prepuno svetih sličica koje je dobio od žena iz naroda, i odlikovanja koja su mu poklonili učesnici u ratu; taj groteskni preparirani kraljevski orao raširenih krila, ulovljen na nebu iznad Udina za vreme nekog skupa skvadrista;* na podu tapison, takođe crven, na kome žensko mladunče lava, poklon vatrenih obožavalaca, najradije vrši nuždu. Salon, spavaća soba, sobičak za poslugu, nema čak ni kuhinje. Dobro došli u dom najmlađeg predsednika vlade u Italiji i svetu.

Bol ponovo steže, uporan je, prigušen, pritiska. Možda bi morao da pozove pomoć, poslednjim dahom. Ali vođa fašizma ne može da moli za pomoć stražara koji drema na odmorištu ili

* Pripadnici fašističkih odreda. (Prim. prev.)

Čeziru Karoči, svoju sredovečnu služavku iz Umbrije, koja je glupa kao guska i mršava kao čačkalica.

Uostalom, ovo nije prvi put. Već nedeljama, mesecima, povremeno ima napade čira na jednjaku. Najavljuje ih neobičan apetit, jalova i neprijatna glad, kao isprazan brak, kao umišljena trudnoća, a onda kreću vetrovi, podrigivanje.

Erkole Borato, njegov vozač od poverenja, osetio je prethodne nedelje sa svog mesta njegov kužni zadah. Na prvoj krivini u viji Veneto potražio je šefa krajičkom oka, ali je retrovizor bio prazan. Kad se vozač okrenuo prema zadnjem sedištu, video je kako, zgrčen, pritiska rukama naduveni trbuh, njegove čuvene oči bile su pretvorene u proreze, a presvlake umazane želudačnim sokovima. Morali su da ga odnesu u krevet, presamićenog, kao da je imao moždanu kap, jedan vozač mu je maramicom brisao uglove usana.

Eto na šta se sveo Benito Musolini, Duče, na organe za varenje. Samo na to. Sredstva za čišćenje i njihove posledice. To je jedino o čemu razmišlja. Naš Gospod Isus Hrist sve je pogrešno uradio: trebalo je da nas napravi drugačije, da izostavi creva. Trebalo je da nas stvori tako da se hranimo vazduhom, ili da se pobrine da hranu uzimamo, ali da posle ne moramo da je izbacujemo. Umesto toga, osudio je ljude na neprekidnu borbu za pražnjenje creva, na muke opstipacije. I tako sada on, vođa legionara u crnim košuljama, osvajač Italije i najobožavaniji Italijan na svetu, ukoliko za večeru pojede tanjir špageta s paradajzom, tri dana ne može da se olakša. A kada to uradi, ako to uradi, izbaci grudvicu katranastog izmeta, bednu i oštru poput koštice šljive.

A ne puši, maltene više i ne pije, redovno se bavi sportom i pridržava se stroge dijeta. Ali zna on šta je razlog za sve ovo: varenje su mu upropastili Veliki rat i psihologija gomile. Sve ono meso iz konzerve koje je pojeo u rovovima i svi oni putnički ručkovi u papirnoj kesi koje je kupio na železničkoj stanici u nekoj varošici posle nekog skupa i progutao na brzinu na zadnjem sedištu automobila dok ga je verni Borato vozio na sledeći skup.

Ali iskreno govoreći, glavni krivac je Đakomo Mateoti, njegov ljuti protivnik, „socijalista u krznu“, sin zemljoposjednika koji

se žrtvovao za odrpane seljake. Ono njegovo telo koje je neka kujica pronašla u šikari u okolini Rima, presavijeno, s nogama podvučenim ispod leđa, u prekratkoj jami, iskopanoj na brzinu, neodgovarajućim sredstvima – turpijom za gvožđe – utabanoj nogama i onda na brzinu prekrivenoj s malo donete zemlje. Leš Đakoma Mateotija je kriv za ovaj njegov zlikovački zatvor.

I onaj maloumnik Đovani Marineli, jadni i bedni blagajnik Fašističke partije; pošto je morao da učutka Mateotija, da bi uštedeo nekoliko lira, da ne bi potrošio neku hiljadarku koja bi omogućila profesionalcima da se dobro najedu i odvedu u krevet neku žensku, oslonio se na četvoricu smetenjaka i svojim tvrdičlukom prouzrokovao najstrašniji politički zločin veka. I tako je škrtost jednog neuglednog birokrate pretvorila usamljenog i fanatičnog protivnika vlade u junačkog, modernog mučenika borbe za slobodu. A njega, pobjedničkog vođu fašizma, pretvorila je u bolno klupko izuvijanih creva. I prinudila ga – dok su se umnožavali optužujući spisi, dok je opoziciona štampa besnela, dok su levičarska zvona pozivala na odbranu slobode, a zvona cele nacije oglašavala smrt Benita Musolinija – da žrtvuje sve najbliže saradnike, kao neki ruski knez koji vukovima baca kočijaše da bi sačuvao živu glavu. Svi napolje: Čezare Rosi, Aldo Finci, De Bono, Marineli, pa čak i Balbo. Spasavaj se ko može.

Ali onda je došao 3. januar. Dan protivnapada. Dan kada se Benito Musolini, stojeći na podijumu predsednika vlade, sam suočio sa uskomešanim Parlamentom i slavio pobjedu. Dan kada je Benito Musolini rekao „Ja“. Samo ja – prodrao se – snosim političku, moralnu i istorijsku odgovornost za ono što se desilo. Ja sam Italija, ja sam fašizam, ja sam smisao borbe, ja sam veličanstvena istorijska drama. Ako neko sme da me obesi o ovu čvornovatu granu, neka odmah ustane i izvadi sapun i konopac.*

Niko nije ustao. Stiglo se do pitanja snage i demokratija je otkrila da je nemoćna. Zato se pokorila.

Naravno, i dalje se čuo poneki patetični, plačljivi glasić otpora. Kralj je odbio da mu blanko potpiše odluku o raspuštanju

* U vreme kada su vešanja bila česta, konopac se mazao sapunom da bi osuđenikova glava lakše prošla kroz omču. (Prim. prev.)

Poslaničkog doma i Senata, ali mu je onda potvrdio svoje kraljevsko poverenje. Filipo Turati, harizmatični vođa socijalističke opozicije, slegnuo je ramenima i umirio svoje pristalice – „Ne brinite, Mussolini, kao i obično, više da uplaši vrapce“ – ali se onda ograničio na moralnu ogorčenost, kao da je moral politička kategorija. Đovani Đoliti, veliki državnik, smogao je sredinom januara snage da izrazi javno neslaganje sa njegovim predlogom izborne reforme, ali je onda – bez obzira na Mateotija – zakon usvojen sa trista sedam glasova „za“ i samo trideset tri glasa „protiv“. I, pre svega, Predstavnički dom je, sredinom januara, za samo jedan dan usvojio čak dve hiljade trista sedamdeset šest dekreta za koje se zalagao vođa fašizma.

Osim toga, njegov ministar unutrašnjih poslova je za četrdeset osam sati zatvorio devedeset pet političkih klubova, sto pedeset sumnjivih lokala, raspustio stotine opozicionih grupa i organizacija, proverio šeststo jedanaest telefonskih linija i četiri hiljade četrismo trideset tri javna mesta, obavio pretres u šeststo pedeset pet domaćinstava i uhapsio sto jedanaest „prevratnika“. Pod tom gomilom naredaba i hapšenja sahranjeni su poslednji protivnici režima. I sahranjeni su tako duboko da nijedna kuja u teranju neće moći da ih iskopa. Cela zemlja je tih dana mogla da vidi kako Turati, Đoliti i njihove pristalice nisu stubovi slobode, već ljudi čije je vreme prošlo i koji služe samo kao spoljni ukras. Svi su videli da su ti samozvani borci protiv fašizma samo samrtnici koji maštaju o savezu s fašistima.

Ali u ovom trenutku, nešto više od mesec dana nakon što je odigrao pobeđničke karte, probadajući bol u stomaku mu izjeda utrobu na tom umazanom divanu, na tom tapisonu na kome mladunče lavice vrši nuždu. Štaviše, bol se širi. Krenuo je iz srednje trbušne linije i sada se zrakasto širi u desno rame, a odatle u cela leđa i slabine.

Pokušava da se uspravi u sedeći položaj. Ne uspeva. Na jedvite jade proguta žuč i izgubi svest.

Za sve je kriva neizvesnost. Krivo je vreme nesigurnosti, oklevanja, kolebanja, vreme koje traje godinama i ne prolazi. Stalno

vrđanje. Uprkos trijumfu svog vođe, članovi njegove vlade pretrnu svaki put kad lišće šušne. Nepouzdanе pristalice glume bezuslovnu podršku, a maštaju da vaskrsnu mrtve stvari iz prošlosti, opšte pravo glasa, proporcionalni izborni sistem, tajne nagodbe u Parlamentu. Stari i neutješni umerenjaci odobravaju silu koju primenjuje diktatura, ali žale za zgodnim prihodima od oligarhijskih povlastica. Osuđen je na svakodnevni kompromis, stalno ponavljanje jednog te istog, zagušenje u Parlamentu, politiku svedenu na puku administraciju, na najmanji mogući rezultat uz najveći mogući napor. Demokratija ga kažnjava i on tu kaznu izdržava u ovoj mešavini povračke i krvi. Kakav je smisao dizanja revolucije ako se posle životari od danas do sutra?

Ali ima i nešto gore od toga. Najviše ga brine što, posle revolucije, ostaju revolucionari. Kad nasilno osvojiš vlast, ostaju ti nasilnici. Ostaju ti tabor boraca, arena ludaka, ološ, siledžije, poremećeni, prestupnici, šizofreničari, pripadnici neregularnih milicija, noćne skitnice, bivši robijaši, sindikalni podbunjivači, očajni novinarčići, povratnici iz rata vešti u rukovanju vatrenim i hladnim oružjem, fanatici koji ne znaju šta hoće, preživeli koji, verujući da su junaci kojima je bilo suđeno da umru, nelečeni sifilis smatraju znakom sudbine. Tikvani, mediokriteti, glupani, često neotesani, kriminalci koji sve duguju ustreptaloj lepoti marša na Rim i do kraja života ne rade ništa drugo nego žale za njom. Ostaju ti večiti skvadristi, oni koji se ne razoružavaju, aktivisti koji su u partiji od njenog osnivanja, uvek sa satom u ruci zato da bi ti zamerili zato što je to vreme zauvek prošlo.

On nema ništa protiv nasilja: klima je takva kakva je, nasilje je i dalje neophodno. Ali creva mu se uvrću zbog imenovanja Roberta Farinačija za sekretara Fašističke nacionalne partije. Farinači, koji je na čelu „tvrdochornih“, koji postaje lombardijski zaštitni bedem protiv svakog antifašizma, koji se hvali da je čuvar revolucionarne čistote, Farinači Roberto je zapravo čovek iz naroda koji se tek nedavno upristojio i koji se razume samo u silu, on je pobjeda provincije nad gradom, surovosti nad inteligencijom, taktičke upornosti nad nacionalnom strategijom, učesnika uličnih tuča

nad olimpijskim bokserom, hrabrosti kavgađžije nad srčanošću vojnika. Farinači je potencijalni bes, zatiranje neprijatelja, Farinači je čovek koji gazi preko mrtvih.

Uprkos tome, s Frančeskom Đuntom i Čezareom Rosijem umešanim u Mateotijevo ubistvo i Italom Balbom zaglibljenim u suđenje za ubistvo don Minconija i Emilija de Bona koje je dospelo do Visokog suda, Roberto Farinači je i dalje neophodan. Njegova nasilnost je spasonosna odlučnost. Zato ga je on, Benito Musolini, prekjučé postavio na čelo partije i zato sad ponovo oseća penjanje povračke koja mu grguće u jednjaku.

Tu je zatim i sve ostalo. Tu je bratoubilačka borba fašista za fotelje, tu je nelagoda zbog biografije Sarfatijeve koja će ga pokazati svetu u pižami, tu su klevete političkih izgnanika koji ga blate pred vekom, katolici koji mu uporno osporavaju pravo da vaspitava omladinu, italijanska nemoć u Africi koja ga svodi na smešnog kolekcionara pustinja, tu su tajne spletke masona, nadmenost intelektualaca, bahatost porodice Savoja, berzanske špekulacije, monetarna kriza, spaljivanje lira na trgovima.

I, povrh svega, tu je predstava o smrti kao kraju, kao apokalipsi, smaku sveta. Tragičnost situacije je u ovome: ako ja umrem, sve se raspada. Fašistički režim je danas oličenje Italije, on je sama Italija, ali ne bi opstao ni sat posle smrti svog osnivača. Fašizam bi zario u sebe sopstvene zube, fašisti bi se za tren oka međusobno rastrgli. Suočeni smo sa velikom zagonetkom: nikada nijedna velika ideja neće moći da se suprotstavi kanibalizmu. Samo ja, čovek koji daje snagu državi, fašizmu, samo ja mogu da sprečim kraj; dakle, država to sam ja, fašizam to sam ja. Ja, samouki služavkin sin, ja, koji sam kasno postao pripravnik, ja, sin naroda koji se, prevalivši četrdesetu, muči da savlada sportove, tu buržujsku povlasticu, ja, koji, zahvaljujući snažnoj volji i istrajnosti, postajem strašni mačevalac i vešti jahač uz pomoć časova kod Kamila Ridolfija, ja, koji učim da upravljam avionom, trkam se na motoru, održavam ravnotežu na skijama, pravilno plivam, ja, koji čak učim da igram tenis. Ja, koji pokazujem mukotrpnu upornost, disciplinu, snažnu

volju, koji umereno večeram, ja brinem o svemu, sve kontrolišem, od izgradnje škola do curenja vodovodnih cevi, ja čitam na stotine izveštaja o svemu i svačemu, satima svakog bogovetnog dana ispisujem rukom, na belim marginama, stranice i stranice, ja sam nacionalna mazga, nacionalni vo. Ne mogu, dakle, da umrem.

I zato me muči glavobolja pa zatvor, zatvor pa glavobolja. Ponekad mi se maltene čini da će mi pući glava, kao u ovom trenutku, na ovom divanu... da, to je poput stalnog bubnjanja... hiljadu različitih problema, koji su svi hitni, i svi lupaju i lupaju kako bi mi ušli u glavu... kuće u Rimu, voda u Apuliji, škole u Kalabriji i Mesini, velika železnička stanica u Milanu... sada mi je cela Italija u glavi, kao neka ogromna geografska karta, sa svim saobraćajnim čvorištima, ovde ulica, tamo pruga, most, sa pošumljavanjima, basenima, isušivanjem močvara, sa svim svojim životnim problemima. I tako ja ne mogu da umrem.

Nagvaždanje se nastavlja: Mateotijevo ubistvo, Mateotijev duh, griza savesti zbog Mateotija. Opozicija to ponavlja bez prestanka, očajnički se drži toga, pošto nije sigurna da postoji, kao što se narikače drže obrednog plača pred mračnom tajnom smrti.

Istina je, nema sumnje, poslanik Mateoti je mrtav. Moji fašisti su ga zaklali. Ali ja ne mogu da umrem i zato je ovo moj odgovor: sudovi će suditi odgovornima. Političkom režimu ne može da sudi sud, već samo istorija.

Na šta se, u suštini, svodi cela ova nacionalna psihodrama zbog Mateotijevog ubistva? Na kvintale potrošenog mastila, tone odštampane hartije, kilometre promišljenih članaka koje niko ne čita.

Moj stav je čvrst. Ja sam borac. Ne pomeram se odavde, zarad spasa svih. Ja se ne prepuštam domaćim vestima, ja pripadam istoriji. Oluja će uskoro prestati. U šumi će ponovo zavladati mir. Šikaru je zahvatio požar.

Novi talas povračke penje se iz ampule dvanaestopalačnog creva, preko donjeg otvora želuca, pa kroz jednjak, sve do usta. Drhteći

u baruštini od znoja, telo instinktivno pokušava da se uspravi i zaputi u kupatilo, do klozetske šolje.

Benito Mussolini ne pravi ni korak. Čim ustane, iznenada se sruši. Prigušeni tresak obamrlog tela koje udara o pod prekriven crvenim tapisonom. To je poslednje čega se seća, vođa fašizma se oprašta od sveta.

STROGO POVERLJIVO, LIČNO, SAMI DEŠIFRUJTE MOLIM V. G. DA OBAVESTI
ARNALDA MUSOLINIJA DA JE NJ. P. PREDSEDNIK PRILIČNO OZBILJNO
BOLESTAN STOP PROTEKLE NEDELJE JE IMAO STOMAČNE TEGOBE KOJE
SU SE OD JUČE POJAČALE I ZAHTEVAJU NEKOLIKO DANA POTPUNOG
MIROVANJA STOP NARAVNO VEST JE ZA SADA POVERLJIVA.

Telegram ministra unutrašnjih poslova
okružnom načelniku Milana za Arnalda Musolinija

U prvim popodnevnim satima proširila se vest da se
uv. Musolini loše oseća. To je kasnije potvrđeno kada je
u Senatu uv. Federconi tražio odlaganje rada... Prema
informacijama kojima se raspolaže, uv. Musolini boluje
od jedne od onih vrsta gripa koje su tako uobičajene u
ovo doba godine.

Korijere dela sera,
17. februar 1925.

Benito Musolini
Rim, 16. februar 1925.

„Neće me slomiti čak ni kada bi uperili topove, ovde ispred mene.“

Ovo su, kaže legenda potkrepljena svedočenjem jednog od prisutnih, prve reči koje je vođa fašizma izgovorio kad se probudio 16. februara. Još pod dejstvom sredstava za umirenje, Benito Musolini možda bunca o rovu, ali sedi naslonjen na dva perjana jastuka, u svom krevetu, u svom stanu na drugom spratu palate barona Fasinija Kamosija, iza vrtova Kvirinala, u viji Razela. Nad Rimom sviće dan.

Prvo lice koje mu se ukazalo, kad se proredila hipnotička magla izazvana barbituratima, lice je Čezire Karoči, njegove domaćice, sredovečne Umbrijke, žene iz naroda, visoke, vitke, jake, ružnjikave, dugog vrata, buljavih očiju i baburastog nosa. Ona ga je podigla s poda nakon što je pao u nesvest, u baru od sopstvene povračke, i od tog trenutka ga je čuvala onako kako bi neka vestalka bdela nad svetim plamenom. Prošlo je oko šest sati od pronalaska tela koje se skljkalo pored divana do trenutka buđenja, te sate su obeležila krvarenja u želucu i nadražaji na povraćanje, a onda je konačno, oko četiri ujutru, nastupilo zatišje.

Pored brižne i obazrive čuvarke, bolesnik primećuje sanjiva lica sedmorice koji su skoro svi stari, mahom neznanci. Neobično je što svi ti muškarci, izvučeni sa istog prijema, nose kapute karakteristične za gala večere, napred kratke i sa dugim repovima pozadi. Sedmorica u fraku kraj uzglavlja istorije.

Musolini prepoznaje samo Alesandra Kjavolinija, svog ličnog sekretara, Anđela Pučinelija, jednog od svojih lekara od poverenja, i Etoresa Markjafavu, patologa svetskog glasa, univerzitetskog profesora, člana Akademije dei Linčei i senatora, stručnjaka za tuberkulozni artritis, sifilis i malariju. I ostali su ugledni stručnjaci u svojim oblastima: gastroenterolozi, kardiolozi, patofiziolozi. Simptomi su svima njima odmah bili očigledni: povraćanje krvi, krvava stolica, nesvestica. Dijagnoza je bila jednodušna: vođa fašizma boluje od čira na dvanaestopalačnom crevu. Nema sumnje da su popucali krvni sudovi u gornjem gastrointestinalnom traktu. Uzdržani su, međutim, u vezi sa prognozom.

Nalik na vračeve koji pregledaju džigericu zaklanog jarca da bi pogodili odgovor, ti slavni naučnici će, u potrazi za skrivenom krvlju, provesti naredne dve nedelje preturajući po izmetu Benita Musolinija, tamnom kao soc od kafe. Za sve to vreme, Čezira Karoči će neprekidno bdeti nad njim, ne kupajući se i ne presvlačeći se četrnaest dana i četrnaest noći zaredom.

Dolepotpisani su pregledali Nj. p. Musolinija.
On boluje od čira na dvanaestopalačnom crevu i imao je
krvarenje u noći između 15. i 16. i 16. i 17.*

Doktori Đuzepe i Rafaele Bastijaneli i Etoe Markjafava,
svojeručno potpisali potvrdu, 17. februar 1925,
u 10.30 ujutru.

* Skrećeno od „Njegova preuzvišenost“. (Prim. prev.)

Luidi Federconi, Benito Musolini
Rim, 26. februar 1925.

Kad pođe u viju Razela, 26. februara ujutru, zbog prve radne obaveze predsednika vlade posle bolesti, Luidi Federconi je u potpunosti obavешten o pojedinostima. Zna sve o njegovoj bolesti, što je i logično za jednog ministra unutrašnjih poslova, za nekoga ko mu je ostao veran čak i u najbeznadežnijim trenucima krize koja je usledila posle Mateotijevog ubistva. Mada je zbog naravi i obrazovanosti protiv nasilja skvadrista, Federconi je 3. januara potpisao dekrete o mobilisanju milicije, zapleni opozicionih novina i hapšenju opozicionara širom zemlje. Ministar unutrašnjih poslova, čovek blage i vesele ćudi, ugladni intelektualac, koji je diplomirao i pravo i književnost, autor romana, pripovedaka i eseja, učenik Đozuea Kardučija, velikog pesnika veličanstvene retorike, ipak je odlučio da prati taj možda nepovratni korak ka diktaturi. Luidi Federconi je stoga jedan od malobrojnih koji znaju istinu o Musolinijevoj bolesti.

Duće ga dočekuje u gornjem delu pižame i pantalonama. Prinuđen na strogu tečnu dijetu, bled je, ispijen, izmožden. Pošto je navikao da se sam grubo brije, čuvena vilica mu je prekrivena tamnom bradom debelom jedan prst. Sujeveran, kao i uvek, u rukama prevrće „vrlo moćnu istočnjačku amajliju“ koju mu je poslao Gabrijele d'Anuncio. Dok ga Čezira pridržava, rekonvalescent pravi nekoliko nesigurnih koraka, zgađen, kao da se kreće po patosu po kome se izlila kanalizacija, a onda se, maltene odmah, vraća da legne.

Prvo, najhitnije, pitanje o kome Musolini razgovara s Federconijem jeste njegova reputacija neranjivog čoveka. Njegovo stvarno zdravstveno stanje držano je u tajnosti. Novine su kratko izvestile o prolaznoj sezonskoj bolesti, „blagom obliku gripa“, s „vrlo niskom“ temperaturicom. Osim lekara, Čezire Karoči, njegovog ličnog sekretara i njegovog brata Arnalda, koga je okružni načelnik obavestio u šifrovanoj poruci, skoro niko ne zna koliko je teška bolest Benita Musolinija. Čak ni njegova žena Rakele. Ni ona nije bila obavestena i zabranjeno joj je da dođe kod njega u Rim kako se stanovništvo ne bi uznemirilo. Čak ni Margerita Sarfati, dragocena saradnica, savetnica i višegodišnja ljubavnica, koju je Karočijeva obično obavestavala i o prolasku neznanki kroz Dučeov krevet, nije mogla da se nađe kraj bolesnikove postelje.

Ova tajnost je, međutim, imala suprotno dejstvo od željenog: glasine uzimaju maha, šire se neproverene vesti, umnožavaju laži. Na stotine tužnih pisama, koja stižu iz cele Italije, često od običnih seljaka, svedoče o privrženosti Duču i u njima mu se preporučuju lekovi i napici, od belanaca umućenih u sneg do čajeva od lekovitog bilja, obredi za isterivanje zlih duhova. Neki čak tvrde da je Benito Musolini već mrtav. Antifašistički delegati, koji su pre nekoliko meseci napustili Parlament u znak protesta – takozvani aventinci – to priželjkuju, u nekim slučajevima i javno. Pošto su dotle stigli, njihovo dugo, jalovo čekanje događaja koji bi srušio režim hvata se za jedine dve mogućnosti: odluku italijanskog kralja da se odrekne Benita Musolinija ili njegovu iznenadnu smrt. Ovo drugo od ta dva sada deluje verovatnije.

Luidi Federconi podnosi predsedniku vlade na uvid tekst saopštenja za štampu koje će biti objavljeno. Umanjujući težinu bolesti, ono obavestava Italijane da je „Njegova preuzvišenost predsednik vlade Benito Musolini prvi put ustao iz kreveta da bi vodio poslovni razgovor sa ministrom unutrašnjih poslova Luidijem Federconijem“. Musolini čita tekst otkucan na mašini na tankom peliru, odmerava papir, pa ga odlaže pored sebe, ispod D'Anunciove istočnjačke amajlije.

„Šta radi Farinači?“

Musolini zna da traži potkazivanje kada od ministra unutrašnjih poslova traži da mu podnese izveštaj o onome što radi novi sekretar Fašističke nacionalne partije. Opšte su poznati netrpeljivost i suparništvo između njih dvojice. Da bi raspalio najagresivnije skvadriste, Farinači je pri preuzimanju dužnosti izjavio kako je „počeo da obavlja posao sekretara ne u februaru 1925, nego 10. juna 1924“, to jest na dan ubistva Đakoma Mateotija. Za vreme višemesečne krize fašističkog režima, vođa „tvrdokornih“ je, naime, otvoreno preuzeo odgovornost za ubistvo socijalističkog poslanika u Parlamentu i nikad nije skrivao netrpeljivost prema Federconiju, tom ministru koga smatra previše umerenim i koga sumnjiči za dvostruku igru. Ras* iz Kremone je u više navrata upoznao samog Musolinija s rezultatima onoga što on naziva „klozetskim referendumom“, iz kojih proizilazi da je u javnim nužnicima, poslednjoj tribini preostaloj proganjanim opozicionarima, broj uvreda na Federconijev račun vrlo mali, što je znak da je mržnja protivnika režima prema njemu slaba. To je ključni argument prema poimanju sveta Roberta Farinačija. Za ljude njegovog kova mržnja je, naime, merilo svih stvari.

I u ovim prvim danima obavljanja dužnosti sekretara, Farinači, kao i svi strašni borci koji snagu crpu iz svoje tuposti, ostaje veran sebi: izigrava ekstremistu, teži da ponovo učvrsti kontrolu partije nad okruzima, najavljuje gonjenje svih koji su pokazali popustljivost za vreme krize zbog Mateotijevog ubistva, raskid sa „otpacima“ liberalne demokratije, zatiranje poslednjih ostataka antifašizma, nastavak „pobedonosnog marša revolucije u crnoj košulji“, optužuje sve koji su neprijateljski nastrojeni prema njemu za špekulacije, svuda vidi zavere.

S druge strane, čak su se i u tu hermetički zatvorenu sobu, ispunjenu oštrim smradom povračke i štrcaja proliva, uvukle glasine o mnogobrojnim zaverama koje pletu neverne pristalice, ozlojeđeni protivnici i častoljubivi fašisti kako bi došli na mesto Benita Musolinija. Jedna od tih glasina odnosi se upravo na Luidija

* Naziv etiopskog pokrajinskog poglavara koji je u Italiji korišćen za vode fašističkih odreda. (Prim. prev.)

Federconija, čoveka koji stoji pred njim i koji navodno rovari sa Salandrom i Đolitijem, čije je vreme prošlo, kako bi napravio umereni trijumvirat sposoban da zbaci Dučea sa vlasti.

Benito Musolini ćuti, bez reči sluša detaljni izveštaj svog ministra unutrašnjih poslova, pogled mu se gubi u delu sobe gde je komodica, u sjaju čaše s mlekom na koju će se ograničiti ceo njegov obrok.

To je tako, tu ne može ništa da se učini: nemoguće je utvrditi koje se spletke kuju oko jedne samrtničke postelje, koje prikrivene igre daju ritam borbi za vlast, koje bedne ambicije oživljavaju. Do juče si bio div, a onda tvoje telo izbacilo nekoliko mlazeva govana i krvi i svedeš se na organe za varenje, samo na organe za varenje.

Ali ne može da se prepusti potištenosti. Poput svih naroda koji polažu na estetiku, Italijani vole jasne i precizne slike, traže kontinuitet u stilu, očekuju doslednost od onoga ko teži da ih vodi.

Zato vođa fašizma uzme Federconijevo saopštenje o svom zdravstvenom stanju, privremeno ostavljeno ispod istočnjačke amajlije Gabrijele d'Anuncija, zatraži od Čezire Karoči da mu doda jednu od njegovih omiljenih *Faberovih* crveno-plavih olovaka i, odlučnim potezom, svojeručno precrta reči „prvi put“ u delu gde se govori kako je ustao iz kreveta i doda, ogromnim slovima, pridev „dugi“ tamo gde se pominje njegov razgovor sa ministrom unutrašnjih poslova.

Može se smatrati da je bolest od koje je bolovao uvaženi Musolini izlečena, ali je nadležni lekar ipak naložio predsedniku vlade da izvesno vreme miruje i da se pazi... Danas je predsednik vlade ustao na nekoliko sati iz kreveta i vodio dugi poslovni razgovor u svom kabinetu sa ministrom unutrašnjih poslova uv. Federconijem.

Saopštenje sekretarijata predsednika vlade,
27. februar 1925.

Neki fašistički disidenti i neki kalcabinijevci okupljaju se u kafeu Feralja na pjaci Kolona i često razgovaraju u prolazu na pjaci Kolona. Grupa kalcabinijevaca, predvođena naravno samim Kalcom Binijem, protiv je ministra Federconija optuženog da rovari protiv samog predsednika vlade i koristi oporavljanje uv. Musolinija od bolesti kako bi bivšim nacionalistima pripremio teren za izbore.

Drugim rečima, nacionalisti na čelu sa uv. Federconijem pripremaju se navodno da podmetnu nogu uv. Musoliniju.

Službena beleška policije,
početak 1925.

Postoji samo jedna karta na koju treba da igra Nj. v. kralj. Ako ona ne bude dala rezultate, moći će da spakuje kofere i iseli se u inostranstvo.

Ana Kulišev, pismo Filipu Turatiju,
početak 1925.

Preuzvišenosti, ako se čir na želucu od koga patite nalazi u gornjem delu želuca (pre dijafragme), siguran sam da ću vas izlečiti bez operacije... samo sa biljnim preparatima poput uvaraka. Te biljke su potpuno bezopasne i već su izlečile, uz praćenje mojih uputstava, više od dvadeset pacijenata sa istim tegobama.

Pismo koje je Musoliniju stiglo iz Nice od samozvanog lekara Pulena de Marsevala

*Kvinto Navara, Benito Musolini
Rim, 23. mart 1925.*

„Čujte, prvi aplauzi su uvek za Navaru.“

Benito Musolini pokazuje rukom na Kvinta Navaru, svog vratara. Visoki funkcioneri se smeju. Kjavolini, Federconi i ostali fašistički rukovodioci koji prate Dučea prilikom njegovog prvog pojavljivanja u javnosti posle bolesti smeju se njegovoj šali. Bezobrazno. Muškarci u crnim košuljama prskaju u glasan smeh u polumraku Dvorane pobeđe u palati Kiđi. Zabrinuto se smeju došetki tog čoveka koji voli muziku, ali mrzi pesmu, koji rado drnda violinu i čak dozvoljava sebi da pleše sa „svojim“ seljankama na uličnim proslavama, ali se retko šali i koga niko nije čuo da peva. Dučeu laska ulagivanje, na jedvite jade skriva da uživa u njemu.

Kvinto Navara se prvi pojavljuje pred masom koja čeka Dučev govor ispod balkona na uglu Vije del Corso i pjace Kolona. Pošto otvori staklena vrata, pošto se na njega obruši udarni talas klicanja koji se podiže sa ulice, povuče se u ugao dvorane. Tu je njegovo mesto: u senci skrivenih hodnika. Kroz vrata, koja su ostala širom otvorena, vidi se prolećno svetlo kasnog rimskog jutra. Svetina se ne vidi, samo se čuje galama. Draperije s unutrašnje strane plešu, nadimajući se na zapadnom povetarcu, prazan balkon čeka Njega.

On se još oporavlja od bolesti. Lekari nedeljama raspravljaju o najboljoj terapiji: neki su za hiruršku intervenciju, neki za strogu dijetu i mirovanje. Pre samo dva dana grupi se pridružio još jedan

veliki um. Na navaljivanje Margerite Sarfati, Belom Peskarolo, istaknuti neuropatolog jevrejskog porekla, stručnjak za lečenje malignih tumora i lekar kraljevske porodice, otišao je krišom u viju Razela. Kad se prvi put lično sreo s vođom fašizma, Peskarolo je naišao na još vidno bolesnog čoveka. Benito Musolini mu je izgledao izmoždeno, dehidrirano zbog napada dijareje, ispijeno, iznureno zbog dijete zasnovane gotovo isključivo na mleku. Doktor mu je savetovao potpuno uzdržavanje od bilo kakvog napora.

Ali danas je šesta godišnjica osnivanja borbenih saveza, smerni Kvinto Navara je širom otvorio balkonska vrata i Benito Musolini mora da se obrati svetini. Opasno je izgubiti vlast nad gomilom: preduga tišina između mase i njenih vođa strašno šteti ovim drugim.

Da se nadahnjuje ulagivanjem visokih funkcionera koji mu čestitaju zato što je povratio „mladalačku mršavost“? Teško. Da živi od uzbudljivih početaka, sećanja na taj prvi skup u polupraznoj dvorani trgovačkog kluba na pjaci San Sepolkro u Milanu, u martu hiljadu devetsto devetnaeste? Nemoguće. Prošlo je tek šest godina, a tih stotinak oduševljenih povratnika iz rata koji su osnovali fašizam preraslo je u gomilu koja kliče, onaj buntovni pokret s nekoliko stotina pristalica postao je partija sa preko pola miliona članova, onaj politički pustolov, koga su nekadašnji socijalistički drugovi mrzeli, koga su se konzervativci plašili i koga su svi otpisali, sada je predsednik vlade nacije koja pred njim pada ničice.

Gde onda da pronade snagu za nastavak dijaloga sa svetinom posle nesvestica, proliva i povraćanja krvi? Ne vredi da se osvrće oko sebe: fašistička revolucija posustaje u atmosferi nedoumica, nedorečenosti. Jedini odlučan potez u nedeljama dok se oporavlja od bolesti bilo je obezglavlivanje Nacionalnog udruženja boraca, koje se prethodnih meseci svrstalo uz protivnike fašističkog nasilja. Što se svega ostalog tiče, rekonvalescent se opredelio za taktičko vrđanje: predlog reforme oružanih snaga vraćen je Senatu, izborna reforma je poverena stručnoj komisiji, Duče nije čak ništa preduzeo ni protiv strožih pravila za trgovanje na berzi koja je uveo ministar Di Stefano, uprkos otvorenom nezadovoljstvu industrijalaca. Nije ništa preduzeto čak ni protiv neverovatnog

štrajka metalskih radnika koji su u Breši organizovali upravo fašistički sindikalisti – a oni bi morali da osiguraju socijalni mir – i koji je agresivno predvodio onaj neobični pokrajinski sekretar Augusto Turati, pronicljivi novinar, vatreni idealista i iskusni mačevalac; izgleda da je industrijalce iz Breše, čija je krivica u tome što neće da povećaju plate, optužio da su antipatriote.

Nastavljaju da kruže glasine o zaverama Luiđija Federconija, Roberta Farinačija i ko zna koga sve još, nastavljaju da se šire očajničke laži socijalista koji tvrde da je umro, metalurzi fašisti štrajkuju isto kao komunisti, masoni nastavljaju da spletkare, špekulanti da špekulišu, firme se povlače sa berzi, štediše su se uskomešale, nepoverenje u liru ubrzava beg kapitala. I gde onda sada da pronađe snagu kako bi se obratio ovoj svetini koja ga obožava?

Pa to je jasno kao dan: u samoj snazi. Gde drugde?

Musolini je to napisao bez okolišanja u članku datom Sarfatijevoj za broj *Derarkije* koji je izašao krajem februara. Fašizam je religija, a sveta reč svih religija oduvek je samo jedna: poslušnost. Kad pomisli na teška iskušenja na koja je stavio svoje sledbenike za ovih šest godina, a naročito poslednjih meseci, kad pomisli na bezbrojne potvrde privrženosti koje je, uprkos tome, dobio, sve se rasprši: rasprši se ogorčenost zbog izdaja, zbog ljudskih slabosti, rasprši se čak i sramna neiskrenost pristalica i protivnika. Ostaje ponos vođe koji sluša i koga slušaju, u skladu sa nepromenljivim zakonom rata.

Snagu će pronaći u njima, u sledbenicima, glupim i neumornim poput pasa za vuču sanki. Politika sigurno nije nauka, politika je umetnost, trenutno nadahnuće. Izvan politike, život je životarenje, a za njega je život nešto drugo. Za njega je život borba, opasnost, upornost.

Benito Musolini naglo zakorači i izađe na balkon. Svetina koja ga vidi kako se pojavljuje na uglu Vije del Corso i pjace Kolona u Rimu, 23. marta hiljadu devetsto dvadeset pete, u podne, ne može da ne primeti njegovu nezdravu mršavost, vilicu koščatiju nego inače. Ali vidi ga živog, nakon što je strahovala da je mrtav, i zato je presrećna. Oduševljeno klicanje se penje uz renesansno pročelje palate Kiđi.

„Crne košulje Večnoga grada! Ne mogu odoleti želji da čujete moj glas. Ne samo zato što će vam biti drago zbog toga...“

Urlanje gomile: *Da! Da!*

„... već i da vam pokažem kako me bolest nije učutkala.“

Urlanje gomile: *Dobro je!*

Govornik pažljivim pokretom ruke učutkuje masu. Ima malo vremena, a treba još nešto da kaže:

„Moje prisustvo na ovom balkonu ruši kulu od karata koja se temelji na smešnim 'priča se', na bednim 'kruži glasina'. Hoću da vam kažem kako je došlo proleće i kako sad dolazi ono glavno. A za nas, za mene i za vas, glavni je potpuni, sveobuhvatni nastavak fašističkog delovanja, uvek i svuda, protiv svih.“

Urlik gomile: *Da, da!*

„Hoćete li vi to?“

Ogromna gomila snažno vikne: *Da!*

Predsednik se smeška, zahvaljuje mašući rukom. Zaista deluje zadovoljno: u vremenima velikih istorijskih kriza narodi hoće jasne programe, idu ka zastavama jakih boja.

Zatim, pre nego što se povuče, Benito Musolini baci na trg jedan prolećni cvet. Sa zemlje ga je podigao jedan mladi avangardista,* zabeležiće režimske novine.

Nevidljiv za masu, Kvinto Navara brzo i neupadljivo zatvara balkonska vrata. Zaštićen draperijama, Benito Musolini se skljoka u naslonjač, iznuren. Istorija se opet pretvara u dramu između četiri zida.

* Član neke od fašističkih omladinskih organizacija. (Prim. prev.)

Ovo je cilj nove Italije, koja se jednom zasvagda oslobađa starog anarhoidnog i buntovničkog mentaliteta i uviđa da se samo u tihom usklađivanju svih snaga, na osnovu naređenja jednog jedinog čoveka, krije večna tajna svake pobede... Bolje legije nego [izborni] okruzi!

Benito Musolini, „Pohvala sledbenika“,
Đerarkija, 28. februar 1925.

Danas smo veličanstveno sami, protiv svih i uprkos svima. Sami s onim što smo uradili za dve godine vladavine; sami sa svojom odgovornošću, sa svojom sudbinom i sa svojom hrabrošću... Sukob je istorijski i nerešiv. Borba mora dosledno da se vodi sve do konačne pobede.

Benito Musolini,
Manifest povodom proslave godišnjice osnivanja borbenih saveza,
23. mart 1925.

Benito Mussolini
Maj 1925.

Tako je to s intelektualcima.

Uvek se nađe neki čovek od misli koji se zanosi da čovek od akcije treba kod njega da uzima časove i koji se ljuti zbog sopstvene nemoći kada se to ne desi. Uvek se nađe neki istoriji nepoznat filozof istorije spreman da sakupi šačicu potpisa kako bi ih odštampao u dnu strane svog manifesta koji je napisao lepim rukopisom da bi onda dan-dva jedrio ka okeanu zaborava kao neka naoružana flotila na čijem je grbu ozlojeđenost. Uvek se nađe neki Benedetto Croce koji će, blažen u svom papirnom zatvoru, učenom prozom pozvati svojih sto hiljada obožavalaca i svojih dvadeset pet čitalaca – niti jedan više – da odbace novi svet.

Manifest italijanskih fašističkih intelektualaca intelektualcima svih država, koji je napisao Đovani Đentile, filozof poznat u Evropi, objavljen je u *Popolu d'Italija*, dnevnom listu porodice Mussolini, i u najznačajnijim nacionalnim novinama 21. aprila, na godišnjicu osnivanja Rima. Odlučno isticanje volje da se prekine odnos između Zapada i propadanja, strastveno podsticanje da se prevaziđe postojeća duhovna kriza, tvrdnja da postoji fašistička politička religija, fašistička otadžbina, fašistička vera i obaveza intelektualca da se uključi. Dvesta pedeset potpisnika – pesnika, muzičara, slikara, fakultetskih profesora, učenih ljudi – neka od najuticajnijih imena nacionalne kulture.

Ali samo deset dana kasnije, 1. maja, na praznik radnika, u *Mondu*, dnevnom listu Đovaniya Amendole, vođe opozicije, objavljen je *Odgovor italijanskih pisaca, profesora i publicista na manifest fašističkih intelektualaca*, to jest „kontramanifest“ koji je napisao Benedeto Kroče, najcenjeniji italijanski filozof. Vatreno zalaganje za intelektualca koji se bavi samo naukom i umetnošću, prezirva osuda fašističkog intelektualca koji je skrenuo s puta i zagađuje politiku i književnost, politiku i nauku, praveći grešku koja, pošto se najčešće pravi zato da bi se „branili nasilje i bahatost koji su za osudu“, ne može ni da se nazove plemenitom greškom. I u ovom slučaju, stotine potpisa pisaca, muzičara, slikara, fakultetskih profesora, skoro sve ugledna imena.

Inicijativa antifašističkih intelektualaca predstavlja šamar posred lica. Konačan raskid dva najistaknutija predstavnika italijanske filozofije, dojučerašnja prijatelja i druga; direktno suprotstavljanje velikog dela intelektualnog sveta fašističkom projektu; davanje veštačkog disanja usta na usta liberalnoj opoziciji na izdisaju, koja umire dok očajnički čeka da italijanski kralj dokrajči fašističku vlast ili da neka tajanstvena bolest dokrajči njenog vođu. Sve u svemu, to je poraz fašizma koji, žedan odobravanja posle Mateotijevog ubistva, kreće u osvajanje kulture.

Benito Musolini ne može da ne osudi ovaj potez. On je lično poslao depešu Leandru Arpinatiju, jednom od promotera prvog nacionalnog skupa fašističke kulture održanog krajem marta u Bolonji, kako bi izrazio zadovoljstvo zbog te inicijative koja treba da „rasprši budalastu legendu o navodnoj nespojivosti inteligencije i fašizma“.

Skup je uspešno održan, trajao je dva dana, okupio je na stotine slavnih učesnika. Na njemu je učestvovala i Margerita Sarfati, koja je, kako je svima poznato, Dučeova ljubavnica od pre rata i koja je jedina od dvadeset četiri prisutne žene imala zvanično izlaganje o „Umetnosti i nacionalnoj privredi“. Musolini je od učesnika skupa tražio praktične rasprave i odluke koje mogu da budu pretočene u zakonske odredbe. Očekivane od stotina nesposobnih intelektualaca koji su raspravljali zatvoreni u zadimljenim salama, one su,

naravno, izostale. Skup je, međutim, iznedrio *Manifest*, pa su ipak mogli da kažu kako su zadovoljni. Nadovezavši se na grandiozni projekat Italijanske enciklopedije, pokrenut još u februaru, opet pod Đentileovim rukovodstvom, i osnivanje Fašističkog nacionalnog instituta za kulturu, najavljeno za jun, *Manifest* je ostavljao nadu da glupa legenda može da bude raspršena.

Ali sada se pojavio Benedeto Kroče kako bi presudio da je legenda zapravo stvarnost: da su inteligencija i fašizam stvarno nespojivi. I to je tvrdio upravo čovek koji je, kao pionir liberalizma, glasao sa fašistima pre marša na Rim i za fašiste posle njega, upravo on koji je koliko u februaru hiljadu devetsto dvadeset četvrtice izjavio da je ljubav prema otadžbini sama suština fašizma i koji je u junu iste godine, kada je Mateoti već bio otet i ubijen, glasao za poverenje Musolinijevoj vladi. Isti taj čovek je sada, zatvoren među sto hiljada knjiga u svojoj biblioteci u palati Filomarino, saopštavao svetu da fašizam i kultura ne mogu nikako da se slože.

Ali možda je i bolje tako. Bolje je prepustiti intelektualce njihovoj bednoj sebičnosti i urođenoj podlosti. Možda je Kroče, na kraju krajeva, u pravu: fašizam je od samog početka vodio rat protiv intelektualizma. Zar nije sam Duče izjavio nekoliko meseci posle osvajanja vlasti da će dvadeseti vek, po svemu sudeći, biti drugačiji od prethodnog, da „u novom veku delo vredi više od knjige“? Zar nisu milioni mladih Evropljana, povratnika iz rovova svetskog rata, glasno izrazili svoju mržnju prema intelektualizmu koji ih je otuđivao od njih samih? Zar mu nisu suprotstavili čvrstu, oštru, neotuđivu punoću proživljenog iskustva?

Da, umiruje sam sebe vođa fašizma, da, bolje da pusti intelektualce da se kuvaju u sopstvenom bezukusnom sosu. Davljenika treba uvek gurnuti još dublje. Došao je trenutak da oda počast jedinom velikom umu, jedinom intelektualcu koji uči Italijane da krenu u susret životu.

Ona* je asketsko poimanje života, ona je verska ozbiljnost, koja ne pravi razliku između teorije i prakse, između reči i dela, i ne prikazuje veličanstvene ideale zato da bi ih proterala iz ovog sveta, u kome za to vreme može i dalje da se živi kukavički i bedno, ona je mukotrпно nastojanje da se život idealizuje i sopstvena uverenja izraze kroz samo delovanje ili rečima koje su same po sebi delovanje...

Manifest italijanskih fašističkih intelektualaca,
21. april 1925.

I, zaista, ukoliko intelektualci, ili ljudi koji se bave naukom i umetnošću, kao građani ostvaruju svoje pravo i ispunjavaju svoju dužnost tako što se učlane u neku partiju i tako što joj verno služe, kao intelektualci imaju jedino obavezu da se pomoću istraživačkog i kritičkog rada i umetničkih tvorevina posvete uzdizanju svih ljudi i svih partija do više duhovne sfere kako bi vodili neophodne bitke, sa sve pozitivnijim posledicama. Prelaženje preko granica funkcije koja im je dodeljena, zagađivanje politike i književnosti, politike i nauke jeste greška koja se, kada se napravi, kao što je to učinjeno u ovom slučaju, da bi se branili nasilje i bahatost i gušenje slobode štampe koji su za svaku osudu, ne može čak nazvati ni plemenitom greškom...

U suštini, taj tekst [fašističkih intelektualaca] predstavlja početnički rad u kome se u svakoj tački primećuju doktrinalne zabune i nelogično rezonovanje...

Manifest antifašističkih intelektualaca,
1. maj 1925.

* Otadžbina (fašiste). (Prim. prev.)

U istoriju se ulazi s bombom u ruci i s plugom, a ne sa Salveminijev^{*} knjigama; živi se, ne čita se. Ako me ne prihvataš, baš me briga. Na Karsu^{**} sam unapređen u podnarednika zbog ratnih zasluga.

Selvado, fašistički časopis,
1925.

Sada ću vam priznati nešto zbog čega ćete se zgroziti. Brijem se zbog toga. Nisam nikad pročitao nijednu stranicu koju je napisao Benedeto Kroče. (Gromoglasan smeh, gromoglasan pljesak.) To vam govori šta ja mislim o fašizmu koji se kultiviše na nemački način. Filozofi rešavaju deset problema na papiru, ali su nesposobni da reše jedan jedini u stvarnom životu. (Glasno odobravanje.)

Benito Musolini, „Apsolutna nepopustljivost“,
govor na zatvaranju IV kongresa PNF-a
održan u Avgustovom pozorištu, Rim, 22. jun 1925.

* Gaetano Salvemini je bio italijanski istoričar, političar i antifašista. (Prim. prev.)

** Visoravan koja je bila poprište najvažnijih bitaka na italijansko-austrijskom frontu u Prvom svetskom ratu. (Prim. prev.)

*Benito Musolini, Gabriele d'Anuncio
Gardone Rivijera, 25. maj 1925.*

Musolinijeva poseta D'Anunciju u Gardone Rivijeri, na brešanskoj strani jezera Garda, sapliće se već na prvom koraku o jedan gaf.

Ta dvojica su ista u mnogim pogledima, počev od činjenice da su obojica poznata po opsednutosti seksom. Pošto su s Musolinijem doputovali njegov lični sekretar i njegova domaćica – ista ona Čezira Karoči koja je, kako se priča, danonoćno bila uz njega kad je imao napad čira – D'Anuncio pretpostavlja da mu je ta žena postala ljubavnica. Erotoman isključuje mogućnost da se dugotrajna bliskost između muškarca i žene ne završi snošajem. Zato je za nju i Musolinija nameštena jedna soba.

Ali čim pesnik ugleda tu nezgrapnu sredovečnu umbrijsku seljanku, visoku i čvornovatu poput jovinog stabla, siguran je da je pogrešio. Esteta u njemu isključuje mogućnost da se poželi ružna žena. Erotoman je, dakle, prinuđen da promeni mišljenje: telesni užitak nije jedina sudbina muškarca i žene koji su danima zatvoreni u spavaćoj sobi. Postoji i bolesnička postelja. Slavni gost bi mogao da se uvredi.

Odnosi između Musolinija i D'Anuncija bili su, s druge strane, dugo vrlo zategnuti. Za vreme krize koja je usledila posle Matteotijevog ubistva, mnogi Italijani su čekali da italijanski Vate*

* D'Anunciov nadimak, čije je značenje bard, sveti pesnik, pesnik proročanskih vizija. (Prim. prev.)

javno progovori i vođa fašizma se toga dugo plašio. D'Anuncio je, naime, u julu hiljadu devetsto dvadeset četvrte, u privatnom pismu jednom prijatelju nazvao fašizam „smrdljivom ruševinom“. Ako bi se prvi pesnik i prvi vojnik Italije, ovenčan ogromnom vojničkom i književnom slavom, pridružio horu optužbi i osuda, to bi za već uzdrmani fašistički režim verovatno bio udarac koji bi ga dokrajčio. Ali D'Anuncio je čutao, Musolini je cenio njegov neobični muk i njihova međusobna prepiska je obnovljena. Obnovljena je u znaku jadikovanja, sažaljevanja i traženja milostinje.

Pisao je, pre svega, D'Anuncio. Iako priznaje da njegova zbirka pisama „već ima više od hiljadu i trista tomova“, poslednjih meseci neprekidno zasipa Musolinija zahtevima za usluge za svoje sledbenike i prihode za sebe. Najnoviji cilj su vladin dekret o proglašenju Vitorijalea* – vile u koju se pesnik zatvorio posle riječke pustolovine i koju je osmislio kao arhitektonski spomenik u slavu ratničke Italije – za nacionalni spomenik i novac iz državnog budžeta koji iz toga proističe. Takva pisma se smenjuju sa izrazima zabrinutosti i savetima u vezi sa Dučeovim zdravljem: „Ti možda ne znaš da sam ja odličan lekar (studirao sam dve godine fiziologiju u vreme velikog Moleshota)... Kada bih mogao da te vidim i budem uz tebe, dao bih ti dragocene savete. Ja stalno osluškujem i istražujem svoje staro telo isto kao i svoju mladu dušu.“ Materijalni interes, pridodat tužnoj fizičkoj krhkosti, pomirio je dvojicu suparnika, do te mere da se poistovećuju jedan s drugim. Da bi utešio prijatelja zbog krvarenja čira, pesnik mu, kad dobije običnu kijavicu, piše: „I ja bolujem od gadne bolesti i besan sam kakav si, pretpostavljam, i ti.“ Na ovaj način – sa smenjivanjem ćutanja i sažaljevanja – zategnutost u njihovim odnosima je popustila i oporavljeni Benito Musolini je obavestio pesnika da će doći u Gardone kako bi mu lično obećao vladin dekret u znak pomirenja.

Napetost se zato raspršuje i sada, pred monumentalnim ulazom u vilu mauzolej. D'Anuncio je odmah vrlo srdačan, veselo pokazuje džinovski apotropaički falus koji čuva u kovčežiću, traži od čuvenog gosta da plati simboličnu mostarinu dok prelazi preko

* *Vittoriale degli italiani*, Hram italijanskih pobeda. (Prim. prev.)

mostića, a onda mu, kao što je običaj za vladare, odaje počast sa dvadeset jednim plotunom ispaljenim iz topa sa *Apulije*, originalnog torpednog ovna* italijanske kraljevske mornarice, korišćenog u Velikom ratu, poklonjenog pesniku i prevezenog do brda na kome je Vitorijale u dvadeset železničkih vagona. Tu, međutim, nije kraj ratnim fantazmagorijama. Popodnevni program predviđa vožnju po mirnom jezeru u naoružanom torpednom brodu koji je izveo legendarni podvig ometanja austrougarske flote u zalivu Bukari. Musolini kaže da je oduševljen.

Dvojica najharizmatičnijih ljudi u Italiji, koji stoje jedan naspram drugog na obali tog jezera u to pozno proleće, nalaze se na suprotnim krajevima opšteg paradoksa. Gabrijele d'Anuncio je, po sopstvenom izboru, mrtvac koji hoda. Benito Musolini, naoružan istom čvrstom voljom, samrtnik je koji je ozdravio. D'Anuncio se dobrovoljno samoizgnao u Vitorijale posle krvavog i grotesknog završetka riječke pustolovine i poslednje četiri godine je posvetio pogrebnim obredima. Zagrobnim glasom diktira testament u prisustvu starih saboraca kojima je neprijatno, zatrpava prijatelje tužnim pismima – „tužan sam pod nebom kao mrtvi pod zemljom“ – traži i za života prihvata spomenike u svoju čast, rezervisane po pravilu samo za mrtve. D'Anuncio pre misli da ga je Musolini kopirao nego da ga je izdao; on nije toliko zgrožen zbog okrutnosti fašista koliko je kivan zbog toga što ga prostački oponašaju. Nadživevši samog sebe, pošto je slavna smrt izostala, pesnik-ratnik, zatvoren u ozlojeđeno ćutanje, pušta da ga općini sopstvena sahrana.

Nasuprot njemu, premda još bled kao mrtvac, Musolini se oglušio o savete svojih lekara koji su mu preporučili potpuno mirovanje i iza sebe ima osam nedelja žestokih vladinih aktivnosti. Pošto se vratio na političku scenu povodom rasprave o reformi oružanih snaga, 2. aprila je održao u Senatu izvanredan govor u kome je sebe predstavio kao neprikosnovenog stručnjaka, koji je iznad suprotstavljenih strana, i prisvojio ministarstvo rata. Ojađene i užasnite opozicione partije morale su da napuste svaku nadu

* Vrsta torpednog čamca. (Prim. prev.)

u njegovu skoru smrt. Čak mu je i Filipo Turati, uvažena starina socijalističkog pokreta, priznao da je „odličan glumac“. Senatori su gotovo jednodušno glasali za javno kačenje teksta njegovog govora. Duče posle toga nije više stao. Pošto je reorganizovao vojsku, otvoreno se uhvatio ukoštac sa masonerijom proguravši zakon o raspuštanju tajnih društava, podržao je raspravu o usvajanju budžeta, zalagao se da žene imaju pravo glasa na opštinskim izborima i čak tražio da Italijanskoj Kirenaici pripadne zabačena oaza Džarabub u afričkoj Sahari.

U takvoj situaciji se nastavlja sporo raspadanje onoga što je ostalo od opozicionih partija, koje policija proganja, koje su u štampi cenzurisane i koje se iznuruju upornim ponavljanjem moralne osude fašizma i iscrpljujućim čekanjem da kralj nešto preduzme. Samo još Luidi Albertini, direktor lista *Korijere dela sera*, hrabro drži propoved u pustinji Montečitorio protiv opasnosti od fašističke diktature. Sada je, naime, gotovo izvesno i čak i strane novine priznaju: proročanstvo o sigurnoj propasti fašističke vlade, izneto posle Mateotijevog ubistva, nije se obistinilo.

I pošto se propast nije desila, Gabrijeleu d'Anunciju, koji je samo šest meseci ranije nazvao fašizam „smrdljivom ruševinom“, ne preostaje, dakle, ništa drugo nego da izigrava srdačnog domaćina, sjajnog sagovornika. Tako je Musolinijeva poseta Hramu italijanskih pobeda, nakon što su iznad Garde odjeknuli plotuni ispaljeni iz topa na *Apuliji* i nakon što su se provozali po jezeru torpednim čamcem iz Bukarija, nastavljena u znaku spokojne prisnosti starih prijatelja i saboraca.

D'Anuncio i Musolini 26. maja primaju delegaciju bivših boraca koji su bili na hodočašću po bojištima iz Velikog rata. Predvodi ih Karlo Delkroa, koji je ratni heroj, čuveni govornik, amaterski pesnik, strastveni političar i organizator kulturnih događaja, iako je izgubio obe šake i vid na oba oka.

Duča i Vate se na dočeku povratnika iz rata nadmeću u drugarskoj srdačnosti. Umesto na klupe ukrašene intarzijom, domaćin seda na drvenu stoličicu dovučenu na sredinu prostorije. Među tronutim borcima glasno deklamuje reči posvete urezane

na srebrnoj medalji napravljenoj u čast hodočašća. Da bi ga nadmašio u demokratskoj kolegijalnosti, Musolini čak stoji iza njega, okružen pešadincima.

Zatim se celo popodne – nakon što su italijanskom kralju poslali telegram pun poštovanja u kome izjavljuju da su „ponovo braća u veri“ – takmiče i u duhovitim dosetkama. D’Anuncio vodi glavnu reč i potvrđuje da je nenadmašan salonski kozer. Pesnik prekrštava domaćicu Čeziru Karoči, koristeći jedan od svojih maštovitih jezičkih izuma (Sestra Ozdraviteljka). Zbijaju se šale na razne teme. Čak i na račun dosadnih molitelja usluga. Pesnik dobrodušno izjavljuje kako je i u tome bolji od svih drugih: on, kao što je poznato, svakog jutra spaljuje pisma s preporukama na planini Grapa, dok predsednik vlade mora da ih ohrabruje tako što svima odgovara. Benito Musolini se, međutim, ne ljuti zbog toga. Sada su stari prijatelji. Samo se zafrkavaju. Bezopasno izrugivanje bez ikakvih posledica. Šale. To je sve.

Boja glasa Gabrijelea d’Anuncija menja se predevče dok, nakon što je predsednik vlade otišao, na svetlu zalazećeg sunca s prozora očarano posmatra odraz svog lika na slavnom pramcu krstarice *Apulija*, zauvek usidrene među topolama u njegovom vrtu. „Da ja, pesnik pomorskih oda, završim u ovoj lokvi, kao neki žabac. I to žabac koji ne peva, pošto ja više ne pevam.“

Tronut, Karlo Delkroa ga u smiraj dana čuje kako izgovara ove reči dok on može samo da zamišlja kako se mirna voda Garde belasa na poslednjim sunčevim zracima. Za slepca je melanholija sadržana u dubokoj boji glasa, u intonaciji koja se spušta na kraju rečenice. Melanholija je samo zrno glasa.*

* Termin koji je Rolan Bart uveo u istoimenom eseju iz 1972. godine, u kome kaže da čuti „zrno glasa“ znači čuti telo koje peva i slušanjem zahvatiti čitav potez od dubine telesnih šupljina, preko mišića, membrana i hrskavica, kao da „samo jedan sloj kože deli izvođačevo unutrašnje tkivo i muziku koju peva“. (Prim. prev.)